

Enflasyona Yol Açan Faktörler ve Sinyallerine Karşı Gösterilecek Tepkiler ve Önlemleri Hakkında Genel Bir Değerlendirme

Ayla YAZICI¹

¹ Anadolu Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü, Eskişehir, Türkiye, ayazici@anadolu.edu.tr,

ORCID:0000-0002-7491-8709

Özet: Bir ekonomide GSYİH'nin elde edilmesinde kullanılan üretim faktörlerindeki yetersizlik, plansızlık yanında kamunun açık bütçe ve genişletici para politikası uygulamalarıyla, karamsar beklentilerin sebep olduğu spekülasyon atakları sonucunda piyasalarda genel olarak talep artışı olacaktır. Artışla birlikte ulusal ekonominin yapısal yetersizlikleri, doğal afetler, dışsal şoklar, üretim kesintileri gibi nedenlerle arz zincirinde aksaklıklar sonucunda da genel fiyat seviyesinin sürekli olarak yükselmesi yani enflasyon kaçınılmazdır. Ekonomide kısaca sıralanan bu faktörler dikkate alınmadan takip edilen politikalar, özellikle piyasa gerçekleriyle örtüşmeyecek şekilde faizlerin düşürülmesi yapısal sorunların daha da derinleşmesine yol açar. Çünkü finansal sistemde dikte edilen faiz, piyasa koşulları ve ülke dinamikleri dışında ilan edilmiştir. Bu da ekonominin yapısal yetersizliklerine bağlı olarak enflasyon başta olmak üzere dolarizasyon ve cari açık sorunu olan Türkiye gibi ekonomilerde portföy yatırımlarına artan gereksinim nedeniyle faizlerin daha da yükselmesine sebep olacaktır. Bu bağlamda Türkiye'de yaşanan 2001 krizi sonrasında, TCMB kanununda yapılan düzenlemeler ile kurumun araç bağımsızlığına sahip olmasıyla, döviz kurunu ve enflasyonu düşürmeye yönelik uygulamaya başladığı para politikaları, kurda dalgalanmayı azaltmış, enflasyon oranlarının tek haneye düşmesi sağlanmıştır. Fakat 2016 yılından sonra döviz kurlarının yükselişe geçmesi, enflasyon oranlarını tekrar çift hanelere yükseltmiştir. Dolayısıyla enflasyonun nedenleri ve enflasyon oranı ile makroekonomik değişkenlerin ilişkilerinin araştırılması geliştirilecek politikalar için önemlidir. Çalışma da bu ihtiyacı karşılamaya çalışmıştır.

Anahtar Kelimeler: Cari Açık, Faiz, Enflasyon, Maliye Politikası, Para Politikası

A General Evaluation of the Factors Causing Inflation and the Reactions and Measures to be Taken Against It's Signals

Abstract: There will be a general increase in demand in the markets as a result of the inadequacy of the production factors used to obtain the GDP in an economy, lack of planning, as well as the public's open budget and expansionary monetary policy practices and speculative attacks caused by pessimistic expectations. Along with the increase, a continuous rise in the general price level, that is, inflation, is inevitable as a result of disruptions in the supply chain due to reasons such as structural inadequacies of the national economy, natural disasters, external shocks, production interruptions. Policies followed without taking into account these briefly listed factors in the economy, especially lowering interest rates in a way that does not coincide with market realities, lead to further deepening of structural problems. Because the interest rate dictated in the financial system was declared outside the market conditions and country dynamics. This will cause interest rates to rise further due to the increasing need for portfolio investments in economies such as Turkey, which have dollarization and current account deficit problems, especially inflation, due to the structural inadequacies of the economy. In this context, after the 2001 crisis in Turkey, with gaining instrument independence due to the regulations made in the CBRT law, after it started to implement monetary policies in order to reduce the exchange rate and inflation rate, fluctuation in the exchange rate was reduced and it was ensured that inflation rate fell to single digits. However, after 2016, the increase in exchange rates caused inflation rates to rise again to double digits. Therefore, investigating the causes of inflation and the relationship between the inflation rate and macroeconomic variables is important for the policies to be developed. The study tried to meet this need.

Key Words: Current Account Deficit, Interest, Inflation, Fiscal Policy, Monetary Policy

1. GİRİŞ

Ulusal ekonomilerde üretilmiş nihai mal ve hizmetlerin piyasa fiyatlarıyla hesaplanmış değeri Gayrisafi Yurtiçi Hasıla (GSYİH) olarak tanımlanır. Piyasa ekonomilerinde hesaplamada kullanılan, arz ve talep koşullarının etkisiyle pazarlarda oluşan fiyatlar, enflasyon, durgunluk, deflasyon ve stagflasyon gibi çeşitli ekonomik istikrarsızlık türlerinden düşme ve yükselme yönünde etkilenir. Bu durumlar birbirinden bağımsız olarak ortaya çıkabileceği gibi bazen birbirleriyle de etkileşime

girebilirler. Aynı şekilde her durumun özel neden ve sonuçları olacağı için istikrar sağlamak amaçlı alınacak önlemlerdeki politikaların tasarımı ve uygulanması, belirli ekonomik koşullara bağlıdır veya ortam uygun olmalıdır.

Temel olarak bu uyumun sağlanabilmesi için enflasyonun ortaya çıkışının başında sinyallerine karşı gerekli tepkiler zamanında gösterilmez ve önlemler alınmaz ise etkileri; piyasalarda tüm fiyatlamaların bozulmasının sonuçları hem reel hem de finans sektöründe bazen yüksek maliyetli

olabilecektir. Bireylere yansımaları ise adil olmayacaktır. Özellikle sabit gelirlielerin satın alma güçlerinde erime, girdi fiyatlarındaki yükselmeyi başkalarına yansıtılabilenler için olumlu olabilecektir. Fakat gerçek ve tüzel kişilerin bu süreçte kendilerini koruma davranışları enflasyonu daha da yükseltecektir. Bu yüzden enflasyon gibi ekonomik istikrarsızlıkların gerçek nedenleri, sebep sonuç ilişkileri görülmeden; popülist söylevlerle politikalar geliştirilmemesi gerekir. Çünkü sabit gelirlieler aleyhine gerçekleşecek gelir dağılımındaki adaletsizlikten, diğerlerinin normal işlerini yürütürken hak ve adalete uygun olmayan şekillerde yararlanması kaçınılmazdır. Özetle enflasyon gibi istikrarsızlıkların sinyalleri belirdiğinde, gerekli tepkiler zamanında gösterilmez, önlemler alınmaz ise ekosistemdeki dengesizlik kesimler arasında sorunlar yaşanmasına ortam hazırlayacaktır. Ekonomik yapıdaki taraflar arasında görülecek adaletsizliğin, üretim faktörlerinin etkin olmayan dağılımının yeniden tesisi ve maliyeti çok yüksek olacaktır.

Bu maliyetlerin azaltılabilmesi için neler gerektiği, geçmişteki tecrübelerden ve yapılan akademik araştırmalar yararlanarak öneriler geliştirmeyi amaçlayan çalışma giriş ve sonuç bölümleri ile birlikte altı ana başlıkta hazırlanmıştır. Çalışmada giriş bölümünün ardından enflasyona yol açan faktörler ve sinyalleri incelenmiştir. Sonrasında enflasyon ile makroekonomik değişkenler arasındaki ilişkilerin araştırıldığı bazı çalışmalara yer verilmiştir. Son başlıkta ise enflasyon sinyallerine karşı gösterilecek tepkiler ve önlemler yer almaktadır. Sonuç bölümünde ise genel bir değerlendirme yapılmaktadır.

2. MATERYAL VE YÖNTEM

Çalışmada, Türkiye'nin ve diğer ülkelerin enflasyon sorunlarına karşı uyguladığı reçetelere, model arayışlarına niteliksel açıdan bakılarak, öneriler geliştirilmeye çalışılacaktır.

3. ENFLASYONA YOL AÇAN FAKTÖRLER VE SİNYALLERİ

Bir ekonominin fiyatlar genel seviyesinde görülen sürekli artış enflasyon olarak isimlendirilmektedir. Enflasyona yol açan, ekonomiden ekonomiye değişebilen bir dizi faktör ve sinyal bulunmaktadır. Örneğin artan talebin, toplam arz tarafından karşılanamaması durumunda talep enflasyonu oluşurken; üretim maliyetlerinde ortaya çıkan artışların tüketici fiyatlarına yansımaları ile maliyet enflasyonu meydana gelmektedir.

3.1. Temel Kavramlar: Enflasyon, Deflasyon, Fiyat İstikrarı, Stagflasyon

Enflasyon, bir ekonominin sahip olduğu üretim faktörlerindeki yetersizlik nedeniyle, GSYİH'nin elde edilmesi sürecinde karşı karşıya kalınan kıtlık sonucunda meydana gelir. "İlke olarak enflasyon, mal ve hizmet fiyatlarında uzun bir dönem boyunca genel bir artış ve bunun sonucunda paranın değerinde ve dolayısıyla satın alma gücünde bir düşüş olarak tanımlanır. Deflasyon ise genel fiyat seviyesinin düşmesidir. Fiyat istikrarı, genel fiyat değişimlerine ilişkin belirsizliğin azalması ve böylece fiyat mekanizmasının saydamlığını artırarak daha yüksek yaşam standartlarını desteklemesi durumudur. Bu avantajından başka fiyat istikrarı, faiz oranlarında yükselişe neden olan enflasyon risk primini azaltır; enflasyon risklerinden korunmaya yönelik işlemleri gereksiz yapar; vergilendirme ve sosyal güvenlik sistemlerinin bozucu etkileri azalarak genel refaha katkı sağlar." (ECB, 2009: 7).

Stagflasyon ise üretim kapasitelerinin, işsizliğin ve yetersiz bir iktisadî büyüme ile yüksek enflasyonun birlikte görüldüğü iktisadî durumu ifade etmektedir. Yüksek enflasyona rağmen durgunluğun da mevcut olması durumunda iktisadî istikrar politikasının temel amaçları olan fiyat istikrarı ve tam istihdamın gerçekleşmesinin çok zor olduğu durumu yansıtmaktadır. Dolayısıyla stagflasyonist süreçte her iki amaç büyük ölçüde yara aldığı için siyasi karar birimlerinin bu gibi olumsuzluklar ile sürekli mücadele etmeleri kaçınılmazdır (Turhan, 1987: 433).

Türkiye'nin enflasyon tecrübeleri ve uyguladığı politikalar da şöyle özetlenebilir: "2001 ve 2002 yıllarında, TCMB'nin döviz ve enflasyon oranlarını düşürmeye yönelik uygulamaya başladığı para politikaları hem döviz piyasalarında volatilitiyi azaltmış hem de enflasyon oranlarının tek haneye düşmesini sağlamıştır. Bu başarılar sonucunda TCMB, döviz kurlarındaki oynaklığı azaltma imkânı bulmuş ve TÜFE enflasyon oranını 2012 yılında %6,2'lik tarihi düşük seviyesine düşürmeyi başarmıştır. 2016 yılından sonra döviz kurlarının yükseliş eğilimine geçmesi ve enflasyon oranlarının tekrar çift hanelere yükselmesi, güncel durumda nominal döviz kurları ile enflasyon oranları arasındaki ilişkiye yönelik yeni akademik çalışmalar" gerekmektedir (Öner, 2018: 355).

3.2. Enflasyonun Temel Nedenleri ve Sinyalleri

Enflasyonun temel nedenleri, ekonominin yapısal durumuna, konjoktüre göre değişebilmektedir.

Tablo 1: Enflasyonun Temel Nedenleri ve Sinyalleri

Temel Nedenler	Sinyaller	Çözüm Önerileri
Arz-Talep Dengesizliği	TÜFE ÜFE Artışı	Üretim Altyapısının ve Rekabet Politikalarının Geliştirilmesi Enflasyonla Mücadeleyi Sağlayacak Tasarruf Bilincinin Artırılması
Üretim ve Dağıtım Maliyetinde Belirsizlik	Ürünlerin Perakende Boyutunda Kıtık	Üretimden Tüketime Piyasaların Takibini Sağlayacak Veri ve Analitik Kapasitenin Geliştirilmesi
Beklentilerde Karamsarlık	Stokçuluk Volatilité	Sosyal Medyanın İzlenmesi Tüketicilerin Bilinçlendirilmesi
Mevsimsel Etkiler	Enflasyon veya Deflasyon	Mevsimsel Dalgalanmaları Dikkate Alacak Şekilde Üretim Planlanması
Kamusal Bütçe Açıkları	Faizlerde Yükselme Kamunun Borç Yükünde Artış	Maliye ve Para Politikalarının Uyumu Bütçe Disiplini ve Harcamaların Kontrolüne Yönelik Bürokratik Reformlar
Dışsal Şoklar ve Gerginlik	Tedarik Zincirinde Bozulma	İthalat Kontrolü İthal İkamesi
Cari Açık	Döviz Kurunda Volatilité	Cari İşlemler Açığının Azaltılması Merkez Bankasının Bağımsızlığı

Kaynak: Tablo, yazar tarafından hazırlanmıştır.

Bir ulusal ekonomide Tablo 1’de özetlenen temel nedenlere bağlı olarak ortaya çıkan fiyatlama alışkanlıklarında yaşanan bozulmaların önlenmesi, enflasyonda ataletin kırılabilmesi, iktisadi istikrarın korunabilmesi için sinyallerin zamanında dikkate alınması, gerekenlerin acilen yapılması gerekir. Çünkü tüketici refahındaki azalışları önlemek veya piyasalarda istikrarı sağlayabilmek için sinyallere göre politikaların geliştirilmesi lazımdır. Tablonun üçüncü sütununda özetlenen çözüm önerilerini içerecek politikaların,

siyasi otoritenin uzun vadeli, tavizsiz bakışına ve düzenleyici otoritelere yetki devrine göre başarıya ulaşabileceği unutulmamalıdır. Yetki devrinin de devreden idari sorumluluğunu ortadan kaldırmadan; saydamlık, hesap verme sorumluluğu ve etkinlik kavramlarına göre olması gerekmektedir.

4. ENFLASYON İLE MAKROEKONOMİK DEĞİŞKENLER ARASINDAKİ İLİŞKİLERİN ARAŞTIRILDIĞI BAZI ÇALIŞMALAR

Ekonominin, iş hayatının ana unsuru; üretim, tüketim, tasarruf gibi çeşitli ekonomik etkinliklerin kararlarını veren; temel üretim faktörlerine sahip olan birey, piyasalarda enflasyonun olmadığı bir ekosistemi tercih eder. Zira istikrarlı bir makroekonomik yapı, ulusal ekonomide yüksek oranlı iktisadi kalkınmanın ve büyüme hızlarının yakalanabilmesi için gerekli ortamı sağlamaktadır. Bu ortamın yakalanabilmesi, enflasyonun kontrol altına alınabilmesi için ilişkide olduğu, Tablo 1’de özetlenen, değişkenler ile nedenler arasındaki bağlantıları araştıran bazı çalışmalar aşağıda özetlenmiştir.

Sarsıcı ve Albayrak (2023) çalışmalarında, Türkiye ekonomisinde istikrarsızlığın arttığı 2010-2022 dönemi verilerini kullanarak enflasyonun döviz kuru üzerindeki etkisini incelemişler. Çalışma sonuçlarına göre Yazarlar şu değerlendirmeyi yapmıştır: Enflasyon ve döviz kuru risklerinin dengelenmesine ağırlık verilmesi; politikaların enflasyon ve reel döviz kurunun oluşturacağı risklere göre strateji geliştirmeleri, dışa bağımlılığı azaltacak uygulamaları dikkate almaları önerilmektedir.

Türkiye’de faiz ile enflasyon arasındaki ilişkiyi ele alan çalışmada Han (2022), Türkiye için Fisher tezinin geçerli olmadığı ve incelenen dönem içerisinde faiz ve enflasyon arasında uzun dönemli bir ilişki oluşmadığı belirtmektedir.

Türkiye’de döviz kurlarındaki değişimlerin enflasyon hedeflemesi stratejisine etkisini inceleyen Saykal (2021) çalışması sonuçlarına göre, 2011-2019 dönemleri arasında döviz kurlarındaki değişimlerin yurtiçi fiyatlar üzerinde etkili olduğu sonucuna varılmıştır.

Evren ve Mucuk (2019) çalışmada şu ifadelere yer vermiştir: Uzun dönemde faiz ve enflasyon değişkenleri birlikte hareket etmektedir. Etki-tepki kuralları ise enflasyondaki artışın faizi yükselttiğini, faizlerdeki yükselişin ise enflasyonu düşürdüğünü göstermiştir. Dolayısıyla iktisadi stabilizasyon için para ve maliye politikaları birbirini destekleyecek şekilde uygulanmalıdır.

Şahin Kutlu ve Bayır (2019) 2003-2018 dönemi için Türkiye’de enflasyon hedeflemesi sürecinde enflasyonun yerel ve küresel belirleyicilerini inceleyen çalışmalarının analiz sonuçları özetle şöyledir: Döviz kuru, küresel emtia fiyatları ve gelirin enflasyon üzerinde uzun dönemde pozitif bir etkiye sahip olduğu; bununla birlikte, küresel gıda fiyatları enflasyonu sadece kısa dönemde etkilemektedir.

Merkez bankasının kurallı faiz oranlarını, üretim açığı; enflasyon ve döviz kuru açığına göre analiz eden Altunöz (2019) çalışmasında, Taylor Kuralı’nın her iki modelde Türkiye ekonomisi için geçerli olduğu sonucuna varmıştır.

Türkiye’nin 1984-2017 dönemini incelemeyi içeren araştırmalarında Yıldız ve Başar (2018) elde ettikleri sonuçlara göre enflasyon, faiz ve döviz kuru arasında faiz oranından enflasyona doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi tespit etmişlerdir. Dolayısıyla elde edilen bu sonuç, enflasyonu etkileyen önemli bir para politikası aracı olarak faizin kullanılmasına işaret etmektedir.

Nominal döviz kuru ile TÜFE ve ÜFE arasındaki ilişkiyi, Türkiye örneği çerçevesinde analiz den Öner (2018) çalışması sonuçlarına göre; ÜFE’den TÜFE oranına doğru tek bir nedensellik ilişkisine rastlanırken; nominal döviz kurunun ve ÜFE’nin bağımlı değişken olduğu durumlarda diğer bağımsız değişkenler tarafından etkilenmediği gözlenmiştir.

Dış açık ve enflasyon sorunu olan beş ülkede, 1997-2014 dönemi için TÜFE ve faiz oranı arasındaki uzun dönemli ilişkiyi araştıran Yıldırım (2016) çalışma sonuçlarına göre, toplam faiz oranındaki %1’lik bir artış uzun dönemde TÜFE’yi %1,60 oranında azaltmaktadır. Buna göre cari açık ve enflasyon sorunu olan ülkelerde enflasyonla mücadelede faiz aracı kullanılabilir.

Tunalı ve Yıldırım Erönel (2016) çalışmalarında, 2003-2014 yıllarına ait nominal mevduat faiz oranları ile TÜFE aylık verilerini kullanarak yapılan analizler sonucunda, uzun dönemde Türkiye açısından Fisher Etkisinin geçerli olduğu ancak kısa dönemde geçerli olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Göçer ve diğerleri (2016) çalışmalarında şu tespitleri yapmışlardır: Türkiye’de TÜFE’yi azaltabilmek için malların üretim sürecindeki maliyetlerinin, mal ve hizmetler üzerinden alınan vergilerin azaltılması gerekmektedir. Politika yapıcıların teşvik ve vergi düzenlemeleri ile enflasyonunun düşebileceği; Türkiye’nin üretimde dışa bağımlılığını azaltacak yapısal önemlerin alınması gerektiği ifade edilmektedir. Dolayısıyla ÜFE’nin TÜFE üzerinde diğer değişkenlere kıyasla

etkisinin daha fazla çıkması nedeniyle TCMB’nin ÜFE hareketlerini yakından takip etmesi gerekmektedir.

TÜFE ve ÜFE arasındaki farklılaşmanın nedenlerini, geçişkenlik ilişkisini araştıran Atuk ve diğerleri (2013) çalışmalarında, TÜFE ve ÜFE’nin uzun dönemli ortalamalarının birbirine yakın olduğu, üretici ve tüketici fiyatlarının uzun dönemde birbirine yakınsıyor olması sebebiyle dönemsel farkların sistematik ayrışmaya işaret etmediğini belirtmişlerdir.

Enflasyonun kaynağının hangi nedene bağlı olduğunu bulmak ve ona göre politika geliştirmek için TEFE (ÜFE) ve TÜFE endeksleri arasındaki nedensellik ilişkilerini araştıran Tarı ve diğerlerinin (2012) çalışmalarında elde ettikleri sonuçlara göre 1987-1993 aralığında sadece kısa dönemde ÜFE’den TÜFE’ye doğru nedensellik ilişkisi gözükmemektedir. Bu değişkenler arasındaki uzun dönem nedensellik ilişkisi literatürle aynı yöndedir.

Bahar ve Erdoğan (2011) çalışmalarında, finansal krizlerin önlenmesinde piyasaların düzenlenme ve denetim ihtiyacının gereği olarak finansal regülasyonları incelemiştir. Uygulanan düzenlemelerin, krizden çıkışın ilk aşamalarında etkin bir çözüm olmasına rağmen uzun vadede istenilen hedefe ulaşmada yetersiz kaldıkları görülmektedir.

TÜFE ile ÜFE arasındaki ilişkiyi sınır testi ile araştıran Saraç ve Karagöz (2010) çalışmalarında 1994-2009 döneminde ÜFE’den TÜFE’ye doğru kısa ve uzun dönem ilişkisini belirleyerek, Türkiye’de enflasyonun kısa ve uzun dönemde maliyet itişli olduğunu göstermişlerdir.

Işık ve diğerleri (2004) Türkiye’de 1982-2003 dönemindeki enflasyon ve döviz kuru verilerini kullanarak yaptıkları çalışmada, uzun dönemli bir ilişkiyi, döviz kurunun %1 artması halinde enflasyonun yaklaşık %0,9 artacağını ortaya çıkarmıştır.

5. ENFLASYON SİNYALLERİNE KARŞI GÖSTERİLECEK TEPKİLER VE ÖNLEMLER

Enflasyonun olmadığı kabaca fiyat istikrarının sağlandığı durum, “ekonominin parasal dengesinin belli bir fiyat düzeyinde sabitlendiğini ifade etmektedir. Fiyatların belli bir düzeyin altında veya üstündeki devamlı ve hızlı değişimleri enflasyon ve deflasyonun varlığını gösterirken fiyatların istikrarlı olmadığını göstermektedir” (Akdiş, 2001: 280). Bu bağlamda enflasyonun artış gösterdiğine dair bir dizi işaret veya sinyaller bulunabilir. Politika yapıcılar, merkez bankaları, ekonomistler ve

yatırımcılar genellikle bu sinyalleri izleyerek enflasyonun seyrini tahmin etmeye çalışırlar.

Enflasyon ile makroekonomik değişkenler arasındaki ilişkilerin araştırıldığı yukarıda yer alan bazı çalışmalara göre özetlenen Tablo 1'deki sinyallere göre verilen çözüm önerilerinin çoğunun aynı anda devreye alınması ve uygulanması gerekmektedir. Çünkü günümüzde ortaya çıkan sorunların etkileri ve sıklığı karmaşıkmaktadır. Tomanbay'a (2019: 43) göre, ana akım iktisat ya da Ortodoks okullarının geleneksel düşünce sistemleri ile çözümleme araçları yeterli olmadığı için diğer bilim dallarından yararlanma gereksinimi ortaya çıkmaktadır.

Günümüzün karmaşıkmış dünyasında sorunların özellikle enflasyonun çözümü için devletlerin elinde üretim güçlerinden ziyada piyasaların takibini mümkün kılacak veriye ulaşmak önemli bir avantajdır. Tablo 1'in ikinci satırında yer alan, piyasaların takibini sağlayacak veri ve analitik kapasitenin geliştirilmesi, sosyal medyanın izlenmesi önerisi, sorunların zamanında tespiti ve çözümlerin geliştirilmesi için hayati öneme sahiptir.

Arıboğan'a (2023: 13) göre de: Günümüzde en önemli mesele "Verinin Kontrolü" dür. Çünkü veri dediğimiz insanı tanımlayan şeydir. Geniş kitleleri biyopolitik olarak kontrol edebilme gücüne sahip olabilmek için bir mücadele yaşanmaktadır. Bu mücadelenin içinde hem devletler hem de devlet dışı aktörler vardır.

Dolayısıyla devletlerin, gittikçe yaygınlaşan bilişim sistemlerinin, yapay zekâ uygulamalarının sahip olacağı gücü kontrol etmesi gerekmektedir. Çünkü bu gücün ekonomideki aktörlerin, bireysel karar verme yetkisi kalmayacak şekilde kullanılması mümkündür. Bunun için bağımsız düzenleyici ve denetleyici yapılar, uluslararası standartlar referans alınarak oluşturulmalı ve kapsayıcı bir şekilde çalıştırılmalıdır. Çünkü ekosistemdeki mikro ve makro dengeleri bozan enflasyonist süreç iktisadi aktörlerin kendilerini korumak veya daha fazla kazanmak hırsları tüm dengeleri olumsuz etkilemektedir. Kısmen mikro ölçekteki bu olumsuzluk Ersoy ve Uçkun (2022: 33)'e göre, ülkelerin jeopolitik güçlerini aşındıran bir unsur olarak da değerlendirilebilir. Bu görüşü daha ileriye taşıyıp, enflasyonu konvansiyonel savaşların sivil cephesini vurabilen yıkıcı bir silaha dahi dönüşebildiğini söylememiz mümkündür.

Tablo 1'in dördüncü satırında yer alan kamusal bütçe açıkları genel olarak gelişmekte olan ekonomilerdeki istikrarsızlıkların temelindeki içsel, yapısal sorunlardandır. Bütçe açıklarının iç finansman ile karşılanmasının ortaya çıkaracağı

faizlerin yükselmesi ve dışlama etkisi yanında dış kaynak ihtiyacı yapısal sorunları derinleştirmektedir. Şöyle ki, üretimde kullanılan enerji, makine gibi girdilerde dışa bağımlılık nedeniyle karşılaşılan arz yönlü sorunlar, tedarik zincirindeki bozulmalar talep kaynaklı olanlarla birleşince enflasyon daha da yükselmektedir. Aynı biçimde üretim ve tüketimde dışa bağımlılıktan dolayı artan döviz ihtiyacı yerli paranın değer kaybına yol açmaktadır. Çünkü kamunun genişletici maliye ve para politikaları tercihiyle, aktörlerin dövizde artan talebi ve finansal sermaye eksikliği nedeniyle yükselen faizin baskılanması istenmesi; enflasyon ile faiz arasındaki sebep sonuç ilişkilerinin göz ardı edilmesiyle er geç devalüasyon kaçınılmazdır. Bu süreç nihayetinde hem finansal sistemi hem de parasal aktarım kanalıyla reel sektörü ve ortaya çıkan enflasyon ile de hanehalklarını olumsuz etkilemektedir. Dolayısıyla Tablo 1'in son satırlarında yer alan dışsal şokların, gerginliklerin ve cari açık gibi sorunların azaltılabilmesi için Çimen ve Kutlu (2023: 224) çalışmasına göre: Türkiye'nin ithalat ve ihracat pazarlarını çeşitlendirilmesi dış şokları önleme, risk ve istikrarsızlığın engellenmesi ve ekonomik büyümede istikrarın sağlanması bakımından büyük önem arz etmektedir.

Özellikle portföy yatırımlarına bağımlı olmanın azaltılması, doğrudan yabancı sermaye girişinin sağlanabilmesi için ülkede finansal ve fiyat istikrarının sağlanması gerekmektedir. Bunun için de hükümetler ve merkez bankaları, ekonominin gidişatını sürekli izlemeli ve sinyallere göre anında maliye ve para politikalarını ayarlamalıdır. Çünkü dengeleyici maliye politikaları para politikalarını destekleyerek fiyat istikrarını gerçekleştirmeye, korumaya yardımcı olacaktır. Tabii ki başta bağımsız bir merkez bankasının oluşturulması ve aşağıdaki başlıklarda bütünsel bir politikanın takibi gerekir:

- **Enflasyonla Mücadele Kararlılığın Göstergesi Açık Enflasyon Hedeflemesi:** Merkez bankalarının enflasyon hedefini açıkça ilan ettiği ve politika araçlarını bu hedefe ulaşmak için kullandığı bir yaklaşım olan açık enflasyon hedeflemesi, ekonomi yöneticileri ve merkez bankalarını bağlayıcı olduğu için taviz verilmeden uygulanması kurumların kredibilitelerini artırarak enflasyonla mücadele başarıyı artıracaktır.

- **Doğru, Açık ve Şeffaf İletişim:** Merkez bankaları ve ekonomi yöneticilerinin enflasyonla mücadele başarılı olabilmeleri için enflasyon hedeflerini ve politika stratejilerini açık ve şeffaf bir şekilde ilan etmelidirler. Dolayısıyla ekonomideki tüm aktörlerin, enflasyonun ne yönde hareket

edeceği konusunda güvenilir bilgilere sahip olması sağlanmış olacaktır.

- **Enflasyon Endeksli Tahviller:** Enflasyonla mücadelede faizlerin baskılanması yerine geriye dönük enflasyona değil, geleceğe dönük enflasyona bakılabilmelerini sağlamak için enflasyon endeksli tahvillerin ihraç edilmesi gibi araçlar geliştirilmelidir. Bu ürünler, yatırımcılara enflasyona endeksli gelir veya faiz sunarak hem enflasyonun yüksek olduğu dönemlerde yatırımcıları korur hem de enflasyonla mücadeledeki kararlılığa güvende istikrar olur.

6. SONUÇ

Kamunun genişletici maliye ve para politikası uygulamaları, beklentilerin sebep olduğu spekülasyon atakları gibi durumlar sonucunda genel olarak talep artışı yaşanmasına rağmen ulusal ekonominin yapısal yetersizlikleri, mevsimsel ve doğal afetler, dışsal şoklar, arz zincirindeki bozulmalar, üretim kesintileri gibi nedenlerle ortaya çıkan arzdaki sorunlar sonucunda, fiyatlamalardaki bozulmaların sıkça enflasyona sebep olduğu görülür.

Bir ekonomideki yapısal yetersizlikler, sorunlar genellikle ekonominin temel dinamikleriyle ilgilidir ve uzun vadeli etkilere sahiptir. Yetersizlikler, yukarıda kısaca sıralanan sorunlar dikkate alınmadan takip edilen politikalar, sorunların daha da derinleşmesine yol açar. Örneğin: "Düşük faiz oranları kolay paranın işaretidir. Bu tür bir düşünceye sürüklenen merkez bankası faiz oranlarını düşürüyor. Bunu yaparken borçlanmayı nispeten ucuz hale getirir ve daha yüksek düzeyde tüketim ve yatırımı teşvik eder. Bu görüşün sorunu, faiz oranını ekonomik koşulların bir yansıması olmaktan ziyade bir politika aracı olarak kabul etmesidir (Caton, 2021). Bu kabulün sonucunda faiz, piyasa koşulları dışında oluşacaktır ki ekonominin yapısal yetersizliklerine bağlı olarak enflasyon başta olmak üzere çeşitli sorunlar ortaya çıkacaktır. Öyle ki faizleri düşürerek ekonomide oluşturulan iyimser ortam, enflasyonun yüksek oranlara çıkmasına; özellikle dolarizasyon ve cari açık sorunu olan Türkiye gibi ekonomilerde portföy yatırımlarına artan gereksinim nedeniyle faizlerin daha da yükselmesine yol açacaktır.

Sonuç olarak, işin başında göstergeler ortaya çıktığında tam okunmadığı, baskılandığı veya önemsenmediği durumlarda piyasa fiyatlamalarında sinyal etkisi oluşmadığı ve/veya zamanında müdahaleler yapılamadığı için enflasyon gibi iktisadi istikrarsızlıklara müdahalede gecikmelerin maliyeti çok daha yüksek olmaktadır. Dolayısıyla piyasalardaki sorunları çözebilmek için

uluslararası iş yapma standartlarının egemen olması sağlanmalıdır. Bunun için de devletin bağımsız düzenleyici ve denetleyici yapıları kurulmalı; saydam, hesap verebilir ve kapsayıcı bir şekilde her alanda faaliyette bulunmaları sağlanmalıdır.

KAYNAKÇA

- Akdiş, M. (2001). Para Teorisi ve Politikası, İstanbul: Beta Yayın.
- Altunöz, U. (2019). Faiz Haddinin Ekonominin Gelir ve Enflasyon Seviyesine Uyum Sağlayabilirliği: Türkiye Ekonomisi İçin Taylor Kuralı Analizi, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 6 (1), 49-63.
- Arıboğan, D.Ü. (2023). Teknolojik Gelişmelerin Siyasal Hayata Etkileri. Tesam Strateji Dergisi 2, 11-13.
- Atuk, O. ve diğerleri (2013). Türkiye'de Üretici ve Tüketici Fiyatları Arasındaki İlişki Üzerine Bir Değerlendirme, TCMB Ekonomi Notları, 15 Ağustos 2013.
- Bahar, O. ve Erdoğan, E. (2011). 1994 ve 2000 Krizleri Sonrasında Türkiye'de Uygulanan Finansal Regülasyon Politikaları, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Güz, 27.
- Caton, J.L. (2021). Rising Interest Rates and Inflation, <https://www.aier.org/article/rising-interest-rates-and-inflation/> (18.10.2023)
- Çimen, Z. ve Kutlu, D. (2023). Türkiye Dış Ticaretinde Ülke Bazlı Yoğunlaşma (Çeşitlendirme) Analizi: Şanghay İşbirliği Örgütü, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi, 18(1), 210-228.
- ECB (2009). Price Stability: Why Is It Important For You? European Central Banks Eurosystem. https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/whypricesstability_en.pdf
- Ersoy, B. ve Uçkun, N. (2022). Jeopolitik Teoriler ve Riskler Işığında Bankacılık Sektörü Brics ve Türkiye Örneği. Ankara: Nobel Bilimsel Eserler.
- Evren, S ve Mucuk, M. (2019). Faiz ile Enflasyon Arasındaki İlişkinin Test Edilmesi: Türkiye Örneği (1980-2018), Selçuk Ün. Sos. Bil. Ens. Der., (Prof. Dr. Fuat Sezgin Özel Sayısı): 180-187.
- Göçer, İ. ve diğerleri (2016). Türkiye'de Son Yıllarda Enflasyonun Belirleyicileri: Çoklu Yapısal Kırılmalı Zaman Serisi Analizi, Bankacılar Dergisi, 98, 3-22.
- Han, A. (2022). Türkiye'de Faiz ve Enflasyon Arasındaki İlişkinin Fisher Hipotezi Kapsamında Ampirik Olarak Sınanması. Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi, 12(1), 05-27.
- Işık, N. ve diğerleri (2004). Enflasyon ve Döviz Kuru İlişkisi: Bir Eş Bütünleşme Analizi, Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi, 9 (2), 325-340.
- Öner, H. (2018). Döviz Kuru ve Enflasyon Arasındaki Nedensellik İlişkisi: Türkiye Uygulaması, Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 11(1), 343-358.
- Saraç, T.B. ve Karagöz, K. (2010). Türkiye'de Tüketici ve Üretici Fiyatları Arasındaki İlişki: Yapısal Kırılma ve Sınır Testi, Maliye Dergisi, 159, 220-232.
- Sarsıcı, E. Ve Albayrak, M. (2023). Türkiye Ekonomisinde Enflasyon ve Döviz Kuru İlişkisi: Yapısal Kırılmalı Eşbütünleşme Analizi, Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi, 12(3), 972-984.

- Saykal, B. (2021). Döviz Kurlarındaki Değişimin Enflasyon Üzerindeki Etkisi: Türkiye Üzerine Bir Uygulama. Vergi Raporu, 0(258), 101-116.
- Şahin Kutlu, Ş. ve Bayır, M. (2019). Enflasyonun İçsel ve Dışsal Belirleyicilerine Yönelik Ampirik Bir Analiz, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi, 9(18), 251-270.
- Tarı, R. ve diğerleri (2012). TEFE (ÜFE) - TÜFE Fiyat Endeksleri Arasındaki Nedensellik İlişkisi: Frekans Alanı Yaklaşımı, Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi (24), 1-15.
- Tomanbay, M. (2019). İktisadi Düşüncenin Gelişimi ve İktisat Okulları. Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 8 (15), 31-45.
- Tunalı, H. ve Yıldırım Erönel, Y. (2016). Enflasyon ve Faiz Oranı İlişkisi: Türkiye’de Fisher Etkisinin Geçerliliği, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 21(4), 1415-1431.
- Turhan, S. (1987). Stagflasyon ve Maliye Politikası, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, Prof. Dr. S. F. Üigener’e Armağan, 43, 433-455.
- Yıldırım, C. (2016). Tüketici Fiyat Endeksi İle Faiz Oranı İlişkisinin Ekonometrik Bir İncelemesi, Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 2016(12), 431-445.
- Yıldız, Ş. ve Başar, S. (2018). Türkiye’de Enflasyon, Faiz Oranı ve Döviz Kuru Arasındaki İlişkinin Nedensellik Analizi, Turkish Studies, 13(7),309-328.